

NESPORNO SPORNE KULTURE

Svako ko se kod nas bavi kulturom, bilo kao poslenik u kulturi bilo kao istraživač kulture, suočava se s mnogobrojnim protivrečnostima, himerama, licima i naličjima. Borisav Džuverović protivrečnu situaciju u našoj kulturi označava kao spornu¹⁾, ne da bi obogatio već pozamašan rečnik atributa za označavanje kriznog stanja, već da bi situaciju u našoj kulturi problematizovao i ukazao na njene osnovne uzroke. Jer, zvanična, institucionalizovana kultura biva osporavana svakodnevnom praksom u kojoj se pokazuje kao, pre svega, jedan nedelotvoran koncept. S druge strane, neke nove pojave nastale izvan zvaničnog koncepta kulture, iako osporavane i odbacivane od zvanične kulture, pokazuju se kao vitalni i autentični oblici savremene kulture i savremenog senzibiliteta.

Kulturni identitet je, svakako, jedan od najbitnijih delova humanističkog identiteta i legitimiteta društva. Postoji mnoštvo pojava koje latentno ili otvoreno dovode u pitanje eksplisitni projekt kulture u našem društvu osporavajući tako i sam njegov humanistički legitimitet. Sledeći neka rana Lenjinova razmišljanja o kulturi u socijalizmu, kao i Lefevrova razmišljanja o kulturi kao načinu života, autor određuje svoje polazište osporavajući oficijelni koncept kulture jer smatra da se socijalizam mora realizovati kao specifična kulturna revolucija ili svojevrsan oblik masovne kulture.

Mnogobrojni su aspekti spornosti oficijelne kulture. Pre svih sam pojam „samoupravna kultura” se pokazao kao neostvariva zamisao. Nije reč samo o raskoraku između vizije i njenog konkretnog ostvarenja, već je i samo utemeljenje tog koncepta sporno. Temeljeći se na kategoriji udruženog rada, proizvodnja kulturnih dobara i drugi oblici društvene svesti bi trebalo da izrastaju iz tzv. samoupravnog bića kao njegov supstrat i bitan kvaiitet i, u isto vreme, trebalo bi da budu instrumenti udruženog rada u

¹⁾ Borisav Džuverović, *Sporne kulture*, NIO Univerziteteska riječ, Nikšić, 1987.

prevladavanju razdvojenosti radnih ljudi od kulturnih dobara i kulture uopšte. No, kako je sama temeljna odrednica „udruženi rad” apstraktna i nejasna i omogućava krajnju proizvoljnost u tumačenju, ništa drugo se nije moglo dogoditi ni sa „samoupravnom kulturom”. Otud se i svi pokušaji da se izvrši „samoupravna transformacija kulture” pretvaraju u svoju suprotnost. Realno sve se dešavalo u okviru okoštalog ili nešto osavremenjenog proletkulturnog koncepta kulture, po kome treba stvoriti nekakvu posebnu kulturu namenjenu radničkoj klasi. U praksi je takav koncept imao svoje karikaturno iskrivljenje u vidu „sindikálnih kupovina kulture za radnike”. Podela na „davaoce usluga” i „korisnike usluga” (ovakva podela sadržana je i u Ustavu SFRJ i ZUR-u) isključuje kompleksno poimanje kulture kao sveukupnog načina života.

Iako zamišljen kao sredstvo koje treba da dovede do samoupravnog preobražaja sfere kulture koncept SIZ-ova nikada u stvarnosti nije uspeo da bude realizovan do kraja, a tamo gde je konstituisan kao navodno „jedini ispravan kanal slobodne razmene rada” doveo je do birokratske blokade kulture. SIZ-ovi kao paradržavne institucije su samo nastavili donekle izmenjenu staru praksu zahvatanja i distribuiranja sredstava. U situaciji kada za kulturu ima malo sredstava jasno je da niko nije zadovoljan, svi bi hteli više, ili bar malo više SIZ-ovskog kolača. Za novo, neformalno i alternativno tu teško da ima mesta, a veliki broj kulturnih institucija gurnut je u ralje tržišta i komercijalizacije. Čak i tradicionalne i nesporne kulturne institucije kojima budžetski način finansiranja u principu najviše odgovara — nisu zadovoljne svojim udelom u raspodeli sredstava. Na taj način je veliki deo naše kulturne stvarnosti situiran mimo SIZ-ova. Ignorisanje tokova kulture izvan kruga oficijelnih ustanova nikako ne može da ide u prilog njenom podružtvljavanju. Kulturna politika je svedena na aktivnost nadležnih i plaćenih pojedinaca ili institucija. Takva situacija rađa birokratizam, formalizaciju programa i prilagođavanje budžetskim zahtevima.

Odsustvo delatnog koncepta kulturne politike izložilo je kulturu dominaciji političkog pragmatizma i komercijalizaciji. Položaj najvećeg broja kulturnih delatnosti određen je kombinacijom tržišnih i administrativnih mehanizama. Kultura i kulturne vrednosti su tako utopljene u sivilo političkog pragmatizma, ili se dave u vrtlozima tržišne stihije, a kulturnu politiku vode menadžeri ili birokratske mecene.

Jedno od osnovnih obeležja masovne kulture je univerzalizacija, odnosno ujednačavanje i tržišno uprosećenje kulturnih ukusa i potreba. Na

taj način masovna kultura se suprotstavlja nacionalnoj, međutim, Džuverović smatra da se kod nas odvija jedan obrnut proces — da se u uslovima političkog pragmatizma sredstva i kanali masovne kulture upotrebljavaju u svrhu još većeg obogotvorenja nacionalnog kulturnog bića. Ovaj aspekt masovne kulture kod nas nije istražen jer je direktno povezan s interesima glavnih centara političke moći i njihovom „kulturnom politikom“.

Dva poglavlja knjige Autor posvećuje „licima i naličjima političke kulture“ i „protivrečnostima kulture rada“. Autor zaključuje da neodgovarajuća politička kultura nije mogla doprineti humanizaciji i demokratizaciji celokupnih samoupravnih i političkih odnosa. Na takvo stanje se nadovezala i nerazvijena kultura rada. Tako je duhovno siromaštvo radne i političke sfere počelo da se prenosi u životnu svakodnevicu.

Ni naše društvo nije zaobišao planetarni sindrom — bujanje omladinskih potkultura i drugih alternativnih izraza u kulturi. U osnovi ove pojave leže nove potrebe mlade generacije i novi senzibilitet mladih koji pokušavaju da u kulturi izgrade svoj statusni generacijski i lični identitet. Omladinske kulture i potkulture nisu tako jednoznačne pojave da bi se o njima mogle izraziti krute ocene. Malobrojna teorijska i empirijska istraživanja ovih pojava kreću se između ekstremnog nekritičkog osporavanja i bezrezervne podrške i apologije. Ozbiljna istraživanja tu tek predstoje.

Alternativne i samonikle kulturne aktivnosti i spontana traženja novih životnih izraza postala su sastavni deo naše kulturne svakodnevice i u mnogim aspektima jesu zamena za nedelotvornu oficijelnu kulturnu politiku. Konfuzni i protivrećan model nesporne zvanične kulture postao je sporan i osporen, toliko sporan da je ozbiljno doveden u pitanje kulturni identitet društva. A ideološki sporne kulture su postali nesporni kulturni činoci naše stvarnosti. Tako osnovni problem preobražaja ili izgrađivanja samoupravne kulture nije više pitanje formalne samoupravne institucionalizacije, već neophodnosti da samoupravljanje postane oblik kulturnog života i političke aktivnosti. U tom smislu i treba shvatiti autorovu misao: „samoupravljanje će ili eliminisati elitizam i birokratizam, ili će njima biti manipulirano.“

Ne mogu se negirati naponi i rezultati ove analitičke i kritike spornih kategorija u našoj kulturi. Ipak, čini nam se da bi učinak ove knjige bio potpuniji da se Autor češće pozivao na istraživanja naše kulturne stvarnosti, makoliko ta istraživanja bila malobrojna i nepotpuna.

Isto važi i kada je reč o alternativnim i samoniklim kulturnim aktivnostima i oblicima. Bez obzira što su u pitanju difuzno, često neodređene i neistražene pojave određena iskustva i informacije o njima postoje. Tako bi ovaj kratki uvid bio potpuniji, a gama alternativnih i samoniklih kultura (koje osporavaju oficijelnu kulturu) određenija.

